

a pap családtervezést szabályozó tevékenységéről, a várandósság állapotáról, az újszülött csecsemő gondozásáról és védelméről, a terhes és a gyermekágyas asszony örömeiről és nehézségeiről, az asszonyverésről, a gyermek munkába és közösségbe való neveléséről. A fiatal végül elindul a saját útján a saját útjára, az édesanya pedig a szülőség dolgát folytatva tovább, újabb és újabb gyermek világra jöttét segítve. Erősen adta (volna) magát itt a testvérség kérdéskörének érintése, és nem adjuk fel a reményt, hogy a szerző a témához kapcsolódó (további) adatait egy másik tanulmány keretében megosztja olvasóival.

A szocializációs folyamatok bemutatására a szerző az esztendő jeles napjaihoz kapcsolódó szokásokat, a gazdasági esztendő forgatókönyvét hívja segítségül, hiszen az egyén élete e kulturális és társadalmi keretek között zajlik. A ciklikus keret törvényszerű következménye, hogy egy-egy jelenségről (mátkázás, aprószentekelés stb.) több ízben is szó esik. A dramatisztikus szokások kutatástörténetében nem egy téves állítás rögzült és terjed el. Többek között az a szerző által is idézett adat, miszerint Magyarfaluban (Arini) nem ismert a kecsketáncoltatás, az urálás pedig új szokás. Az állítás nem felel meg a valóságnak. Hasonló – talán félreolvasásból származó – pontatlanság fordul elő a 422. oldalon közölt képaláírásban. A fénykép Magyarfaluban és nem Bukila-Bogdánfalván készült. (Első megjelenése: Csoma Gergely: *Moldvai csángó magyarok*. Corvina, Budapest 1988. Az itt olvasható adatok értelmében Bukilából a képet kísérő szokásleírás származik.)

A kötet utolsó írása *Az iskoláskor* címet kapta, tartalmát illetően pedig iskolatörténeti áttekintés. A fókusz az oktatáspolitikai erőszakos asszimilációs gyakorlatának a bemutatására esik, a Trunki Péter – Bodó Csanád szerzőpáros közreadásában 2017-ben megjelent kötet tanulságai alapján (*A tanfelügyelő jelenti. Román állami iskolázás a moldvai magyar falvakban*. Kriterion Könyvkiadó Kolozsvár). A párválasztás témájától eltávolodva Halász Péter itt egy más természetű kérdést fogalmaz meg, hogy ti.: „a családja anyanyelvétől elszakadó gyermek milyen érzelmi hátrányokat szenved egész életére ettől a természetesnek egyáltalában nem nevezhető »nyelvhasadásos« állapotól” (437.).

„Elgondolom – írja a szerző a kötet 9. oldalán –, hogy amibe most fogtam [...] főképpen a moldvai magyarság ünnepeiről szólnak majd [...] ünnepi alkalmak, ünnepélyes cselekedetek és ünnepi érzelmek tárháza lesz tehát ez a könyv”. A munka végeztével, a hosszú alagút végén pedig azt kellett megtapasztalnia, hogy: „a valóság megismerésével és kibontásával egyre kevesebb az ünnep és egyre több a gond és a munka, vagyis a baj” (9.). Ez számomra a kötet felbecsülhetetlen tanulsága. Ugyanis egy olyan (népi) kultúrát mutat be, ahol a *gond*, a *munka*, a *baj* nem azonos valamiféle hamis, negatív érzéssel. A moldvai magyar közösség életpéldája azt tanúsítja: a *gond*, a *munka* és a *baj* éppen az, amiért egyáltalán érdemes és hasznos élni. A szenvedést, a bajt nem ez, hanem egyedül csak a *rossz*, a bennük meghúzódó rossz okozza.

Iancu Laura

Monográfia a moldvai magyarok párválasztásáról, házasságáról és gyermekvállalásáról

Halász Péter *Az első csóktól az első gyermekig. A párválasztás, a házasság és a gyermek a moldvai magyarok szokás- és hiedelemvilágában*. Tortoma Kiadó, Barót 2020. 454 old.

„*Beadta a nyakát a járamba*” – ez jutott eszembe amikor Halász Péter pusztinai „nyírászás” borítóju könyvét elolvastam. A 2020 végén megjelent,

454 oldalas kötet anyagát a szerző egy életen keresztül gyűjtötte, írta, jegyzetelte. Halász Péter fiatalkora óta foglalkozik a moldvai magyarok műveltségével,

Fazakas-Timaru Carina (1995) – doktorandus, Debreceni Egyetem, Történelem és Néprajzi Doktori Iskola, timarucarina@yahoo.com

mindig is kötődött valamilyen szinten a moldvai magyarokhoz. Minden szabadságát a moldvaiaknál töltve, sokszor nehézségekbe ütközve járta a falvakat, így alkalma adódott beépülni a közösségbe és más szemüvegen keresztül is látni a sokszor elsőre láthatatlant. A lelket is segítségül kell hívni ahhoz, hogy a kutató több mindenhez közelebb kerüljön. Ilyenkor merülnek fel az újabb és újabb kérdések, amelyekre csak később érkezik a válasz.

Halász Péter könyve az élet körforgásnak minden zegzugát igyekezett bejárni, megfigyelni és leírni. Mert aki egyszer megszületik, annak előbb-utóbb Isten kirendeli a párját, és ennek révén ismét élet születik: „az ember élete, egy körforgás, tulajdonképpen mindegy, hogy hol kezdünk bele” – írja a bevezetőben (7.).

A könyv címe kapcsán a szerző megjegyzi, hogy „az emberélet fordulóinak láncolata ebben a formában nem is fogalmazható meg egyértelműen a néprajztudomány szaknyelvén, ezért szívem szerint ezt az irodalmibb csengésű címet adtam munkámnak... mert hát erről lesz szó...” (28.) A könyv tárgyát pedig így jelöli meg: „Ez a monográfia azonban nemcsak végigkíséri az ember életét a kisgyermekkorai játszadozástól, szeretősdítől, a bimbózó érzelmektől, a ki- és beteljesedésen keresztül a gyermekáldásig, akiknek felnövésével aztán újraindul, ismétlődik a kör: hanem azokat az erőket is keresi, vagy legalábbis keresni próbálja, amelyek a körforgások során igazítják, lendítik, segítik vagy fékezik a sorsát.” (7.)

Ahogy a kötetből is kiderül, a moldvai magyarok életéhez számos hiedelem és archaikus elem tartozik, továbbá az emberi élet körforgásában sokszor a bánat és a nyomorúság is helyet kap, és kíséri végig azt. A moldvai magyarok világa igen összetett, hiedelmekben gazdag és kifürkészhetetlen. És ettől a világtól, életmódtól az archaikusság és a nyomorúság elválaszthatatlan. Az olykor igen olvasmányos, élethűen leíró részek hatására – magam is pusztinai származású lévén – gondolatban már az otthoni tájakon, az eseményeken és a szereplők között érezhettem magam. Ma is előttem él anyóm házának képe, ahol a kékre festett falak között, a kicsiny ablakokkal ellátott alacsony szobákban, a

nyolcgyermekes családban egyaránt volt jelen a szeretet, az öröm, a munka és olykor a keserűség.

A szokásmonográfia nagyszerűen összegezi mindazt, amit egy kutatónak tudni lehet és tudnia kell egy közösségről. A magyarországi születésű szerző moldvai kutatásai 1966-ban kezdődtek, amikor először utazott Moldvába, és azóta életének nagy részét ennek szentelve figyelte, megélte és gyűjtötte a moldvaiak mindennapjait, ünnepeit és az életfordulókhöz fűződő szokásait. De nem csak... Ma már családtagként is jelen van a moldvaiak életében, és jártassága, tárgyismerete nem csak egyetlen településre terjed ki, hanem falvak sokaságára a Szeret és a Tázló mentén, és nem utolsósorban az „északi csángó” közösségekre is.

Gondos és szakszerű összeállítását történelmi visszatekintés indítja, így vezeti el az olvasót a moldvai tájakra. A térben és időben való megjelenésüktől, a szenvedéseken és viszontagságokon keresztül egészen a mai napig írja le helyzetüket. Ebben alfejezetekre osztva és részletesen taglalja a moldvai magyar népesség betelepülését, Moldva középkori magyar népességének pusztulását, a népesség belső migrációját, a különböző harci események, árvizek és földesurak/fejedelmek hatását, a túlnépesedés miatti népmozgásokat. „Az egykori Etelköz, a mai Moldva olyan tehát, mint egy hatalmas szív, ami szívja és löki az erekben a vért – a magyarságot. Néha évszázadonként dobban egyet, máskor gyakrabban.” (24.) Ez is azt igazolja, hogy a szerző elköteleződését nemcsak a tudomány, hanem a moldvaiak iránt is, hiszen enélkül nem is dolgozhat eredményesen a kutató, aki az évek során többször igyekezett kisebb-nagyobb részleteket megmutatni, megírni Moldva kevésbé ismert világából. Számos tanulmánya és kötete után egy újabb, naposabb, talán érzelmesebb és mégis az életrendjéhez hozzátartozó monográfiát állított össze. „Hiszen a párvalasztás, a szerelem talán soha meg nem ismétlődő, minden lehetséges fájdalommal együtt is euforikus, vissza nem térően boldog érzelmi állapot.” (9.) Ugyanakkor könyvében a gyermekáldásnak, a gyermeknevelésnek minden racionális és rituális pillanatát, érzelmi, társadalmi és vallási vonatkozását, költészetét, erotikus és

gazdasági vetületeit és nem utolsósorban az összetett hiedelemvilágát összesítette. Mindezt nagyrészt a saját gyűjtéseire alapozta, és az értelmezésben jelentős szakirodalom volt segítségére.

A *Párválasztás előzményei és következményei* című fejezete, a gyermekkori játszadózástól a házasságkötésig mindenre kiterjed. Magában foglalja az élet során történő eseményeket, a naptári ünnepek szokásait, a hagyományok és a tánc szerepét a párválasztásban és a gyakori párválasztási rituálékat. Például „mikor a pap ház szentelni járt, Pusztinában is piros cémát tett a küszöb mellé a lány. Ha a pap átlépte, vagy rálépett, akkor aztán a kíváncsi leány az ujjára tekerte a cémát, hogy éjjel megálmodja, ki lesz a férje.” (34–35.) Ebből a fejezetből ismerhetjük meg a leányok és legények ismerkedési alkalmait, helyeit is, amelyekbe nagyrészt az egész faluközösség is bekapcsolódik. Ilyen például a *guzsalyas* vagy a tánc, ahol a kiszemelt legények-leányok egymásra találhatnak, és egymásnak olyan szimbolikus tárgyakat ajándékozhatnak, mint a *ruhacska*, kihímzett kendőcske. Ezeket leginkább a serdülő korban lévő fiatal lányok készítették és adták, ezzel jelezve, hogy már szerelemre érettek, és lehet velük a kapu előtt beszélgetni. Ezek az alkalmak a ropogós kacagások, a tréfálkozások, de a keserűség megosztásának is helyei voltak, és a leányok ekkor mutathatták meg szorgosságukat a legényeknek. A munka a guzsalyasban sokszor csak ürügy volt, hiszen amint a legények megérkeztek a leányos házhoz, a munka háttérbe szorult: inkább egymást figyelték, és néha-néha még a lámpa is eloltódott... Fontos megemlíteni, hogy az ismerkedés módja megváltozott az évek múlásával, de mind a mai napig igen színes, gazdag és eseményekben dús a párválasztás jelensége. A fejezet során a szerző kitér a leányok viselkedésére, viseletére és leányságukra, a „szeretős” viszonyra – ami nem azonos a magyar köznyelvben használt *szerető* fogalommal. A viseletkutatók álomvidéke lehet Moldova, hiszen a leányok és legények viselete azonosító jel ezekben a közösségekben, legfőképp a leányok hajviselete. Ezek formái, díszei, viselési alkalmi és szabályai nagymértékben képviselik a társadalomban elfoglalt helyet, az életkort, egyfajta presztízsékként vannak jelen a helyi társadalomban.

Az endogámia-exogámia, vagyis a párválasztás lokális vagy falun kívüli gyakorlata nagymértékben a társadalmi mobilitás függvénye a moldvai magyarság körében, és ez igen erősen meghatározta a párválasztást. Fontos volt egykor, hogy honnan hova viszik a leányt-legényt. Hosszú időn keresztül a falvakban az endogámia gyakorlata volt elterjedve, azonban a 18. században keletkezett Tázló és Beszterce mentén lévő falvakban hagyományosan egymás között is házasodtak. Így Frumósza, Kicsiszalonc, Kukujéc, Lészped, Pusztina, Ripa, Szerbek lakossága nemcsak a közelség miatt, de a közös származás tudata miatt is házasodott egymással. Fontos kiemelni, hogy ezek a falvak egymáshoz eljártak búcsúba is, ami szoros kapcsolódást jelentett számukra

A *Menyegző, lakodalom, nunta* című fejezet részletesen bemutatja ezeknek az eseményeknek az előkészületeit, a háztűznézőt, a leánykérést (ebben a pár kihirdetését, a *csirkötözést*, a *szabogatást* és varrást, a *virágospálcát* is), a *hivogatást* (a kapu feldíszítésével és a polgári esküvővel együtt) és magát a lakodalmat minden apró részletével. Az olvasó megismerheti a lakodalom presztízsének változásait, az öltözeteket és az események forgatókönyvét, de a házassági szokások változásait, a különböző kirívó eseteket és a kapcsolódó hiedelmeket is. („*Jóra-e vagy rosszra, / Vaj hőtig bánatra...?*” 305.)

A családról és a gyermekről szóló fejezet a lakodalom utáni pillanatoktól kezdődően taglalja a fiatal házások mindennapjait. A régi moldvai világban (de napjainkban is) az asszonyok élete nem egyszerű. Ha *beadta nyakát a járomba*, vagyis férjhez ment, akkor vállalnia kellett a következményeket is.

Mivel a legény háza legtöbbször a *nunta*, a lakodalom után lett kész, így a menyecskének nagyon gyorsan be kellett épülnie anyósa háztartásába. A családtervezés a hagyományos paraszti világban ismeretlen fogalom volt, és egyaránt jelen voltak a gyermekáldást elősegítő és a fogantatást megakadályozó praktikák. Az anyaságra, a gyermeknevelésre a moldvai nők már kicsi gyermekkoruktól felkészülnek, hiszen gyakran vigyáznak testvéreikre, így belenevelődnek ebbe. Természetes volt és talán ma is az számukra, hogy majd egyszer, amikor eljön az

ideje, akkor nekik is gyermekük születik, és talán el sem tudják képzelni a gyermektelen életmódot. Mindehhez nagyon sok hiedelem kapcsolódik, már a lakodalom napján vannak olyan cselekedetek és fordulatok, amelyek megjósolják a gyermekáldást. A hagyományos paraszti világban, így a moldvai közösségekben is a gyermeket az Isten ajándékának tekintették, azonban arra is volt példa, hogy a gyermekáldás megakadályozására is sor került. Mivel a fogamzásgátlás nem volt elterjedt gyakorlat a közösségekben, így a magzatelhajtás volt elterjedtebb megoldás.

A nő „teherbe” esése Moldvában értékrendet hordozó állapot. A *terhes* szó nagyon ritkán hangzik el a moldvai településeken, inkább a *teribe van, eltejesedett, hordozós, nehezes, áldott állapotban van, nincs magára, viselős* kifejezésekkel illetik a várandós asszonyokat. Ezek a kifejezések önmagukban is jelzik, hogy a gyermeket váró asszonyokkal megkülönböztetett módon bánnak. A viselőséget nem tehernek tekintik, hanem elsősorban állapotnak. Ehhez az időszakhoz is igen sok hiedelem és mágiikus cselekvés kapcsolódik. A *kíváratosság*, a lopás, a szemmel való érintés elég gyakran előfordulnak a terhesség ideje alatt. A szülés gyakorlata számos olyan cselekvést és rítust foglal magában, amelynek erősségében hisznek az asszonyok. A bába szerepe ekkor igen felértékelődik: gyakran egy orvos tudásával rendelkező asszonyról van szó, aki maga is többször átélte a szülés fájdalmát és örömét. A bába, a szappanos víz és a nyugtató simogatások segítették át az asszonyokat a szülésen, és jelenléte biztonságérzetet jelentett számukra. A bába szerepe azonban nemcsak a szülés pillanatában volt fontos, hanem a szülés utáni napokban, hetekben, hónapokban is. A bába mind a mai napig eljár a betegágyas asszonyokhoz, és megfürösztli a csecsemőt és az édesanyát.

A hagyományok szerint csak az anya *kiavatottsága* után kerülhetett sor a keresztelőre. Ma már arra is van példa, hogy ugyanazon a napon történik a kettő. A szülés után 6 hétig, azaz 40 napig az asszony nem mehetett ki a házból. Ehhez az időszakhoz is számos hiedelem kapcsolódott: nem meríthetett vizet a kútból, nem veteményezhetett, hiszen úgy tartották,

hogy hét singig ég ki a föld alatta, mert tisztátalan. Amíg otthon szültek az asszonyok, addig ezeket a napokat könnyen átvésztelték, hiszen gyakran a bába vagy komaasszonyok, rokonok látták el a családot. Amióta kórházban zajlanak a szülések, a bába csak a fürösztést végzi el, a többi pedig a szomszédok, a család hozzátartozói, a komaasszonyok segítségével történik. A rituális ételhordás jelentős segítség a szoptató asszonynak, hiszen majdnem mindennap ellátja valaki a családot edellel.

A keresztelő az a mozzanat, amikor nemcsak a család, hanem *buba* is „megkönnyebbül”: „*akkor tisztul ki a lelke, amikor megkeresztelik*” (355.). Moldvában mindig igyekeztek minél korábban megkeresztelni a babát, hiszen akkor védettnek számít, és úgy tartották, hogy korai halála esetén a túlvilágon így üdvösség várja.

A keresztszülőket, a komákat „műrokonok”-ként tartja számon a néprajztudomány, azonban a moldvai közösségekben életen át szerepet kapnak a gyermek életében. A keresztelőnél is megjelennek olyan megkerülhetetlen hiedelmek, amelyek végigkísérik az anyát, a családot.

A monográfiából a moldvai magyarok mindennapjainak egy olyan szeletét ismerhetjük meg, amely egykor virágzott, de ma már lassacskán elvirágozik. Ezek az elemek átalakulnak, de a lényegük megmarad. A mély vallásossággal párhuzamosan a moldvai közösségek a hiedelemvilág egy-egy kincséből rejtik, amely talán soha nem fog veszíteni jelentőségéből. A modernizáció, a migráció hatásai révén csupán átalakulnak, változnak, mint minden más vidéken, de az emberek életében valamilyen formában így is megmaradnak. Ez a könyv tanúja annak a világnak, életmódnak és életmintának, amit a moldvai magyarok ma is követnek és sajátjuknak tekintenek. A gyermeki tisztaság, a fiatalkori szerelem, a párvalasztás, a családhoz és gyermekhez kapcsolódó szokások, rítusok, hiedelmek akarataik ellenére is részei a mindennapjaiknak, az életük folyamatának.

Halász Péter olyan világba vezet az olvasót, ahol a hiedelem, a mágius és a rituális cselekedetek, a szomorúság és az öröm, a mindennapok és az ünnepek, a

gazdaság fontossága, a viselkedési minták, a viselet, a motívumvilág erőteljesen rávetítődik az egész emberi életre és ennek körforgására. És mindezt úgy adja át nekünk, az olvasóknak, mintha mi is ugyanott, ugyanakkor láttuk volna, hallottuk volna mindazt, amit leír. Könyve minden szerteágazó – történelmi, néprajzi, demográfiai, szellemtörténeti, érzelmi, vallásos – virágával együtt a moldvai hagyományos világnak gazdag leírását adja, és így gazdagítja a néprajztudományt.

Köszönettel tartozom a moldvai magyarok nevében is Halász Péternek, hogy egy életen keresztül hű maradt a kultúránkhöz, hogy az évek során nagy becsben tartotta és tartja az adatközlők tudását, és legfőképp, hogy a mai napig kitartóan és lenyűgözően nyújtja át a moldvai magyarokról szóló felbecsülhetetlen tudását a jövő nemzedékének, nekünk.

Fazakas-Timaru Carina

Gyülekezetépítés és hatalomgyakorlás a moldvai pünkösdisták közösségeiben

Peti Lehel: „Krisztus ajándéka van bennünk.” Pünkösdzizmus moldvai román, roma és csángó közösségeiben. Balassi Kiadó – Erdélyi Múzeum-Egyesület, Bp.–Kvár. 2020. 165 old.

A Pócs Éva által szerkesztett Vallásantropológiai Tanulmányok Közép-Kelet-Európából sorozat 9. kötete Peti Lehel munkája, mely a budapesti Balassi Kiadó és a kolozsvári Erdélyi Múzeum-Egyesület közös kiadványa. A kötet 2013–2017 között végzett terepmunka során gyűjtött vallásantropológiai adatokat elemez három jól elkülönülő közösség vallási életéről. A bemutatott kelet-romániai kistérség etnikailag, kulturálisan és felekezeti vonatkozásban egyaránt megosztott társadalma a pünkösdi mozgalom révén átrendeződik, és választóvonalai átjárhatóvá válnak. Egy hálózat vonalai rajzolódnak így ki csángó, román és roma vonatkozásban, melynek központjához a helyi közösségek a vezető személyeken keresztül kötődnek. E központi bázisközösség vezetője gyakorolja a vallási rítusok és üzenetek ellenőrzésének szerepkörét, továbbá itt valósul meg az új tagok felvételének keresztelési aktusa. A vezető fejezetben térképábrán láthatjuk a mikrorégió érintett településeit, amit egy, a felekezeti megosztásukat és a kutató által alkalmazott megnevezésüket összegző táblázat egészít ki.

A tanulmánykötet valamennyi tanulmánya előzetes publikációk véglegesített, kiegészített változata. Az első négy a lokális pünkösdi mozgalom kialakulásának, intézményesülésének történetével, a vallási

tartalmak vezetőkhöz kötött eltérő horderejének bemutatásával foglalkozik. A vezetők szerepének, megtéréstörténetének és életútjának értékelése során megállapítást nyer, hogy ezek szubjektív vallási tapasztalata, kulturális háttere, egyéni karizmája mélyen meghatározza azt a közösséget, amelyben tevékenykednek. Az utolsó két tanulmány nemzetközi vonatkozásban beszél a migráció és a pünkösdi mozgalomhoz való csatlakozás összefüggéseiről, illetve a nyelveken szólás gyakorlatának arculatformáló erejéről. A bevezető végén a szerző tömör összefoglalóban ismerteti a kötet létrejöttének körülményeit, majd köszönetnyilvánításában hálóját fejezi ki a kutatást lehetővé tevő támogatási rendszerért, a munkatársak által nyújtott szakmai biztatásért, illetve a terepmunkát végigkísítő moldvai kapcsolatszemély segítségéért.

Az első tanulmány arra keresi a választ, hogy a rendszerváltást követően intézményesült moldvai pünkösdisták közösségek hogyan lépnek át etnikai és kulturális határvonalakat a karizmatikus jellegű lelki ajándékok gyakorlása révén. Ezekben a felekezetekben a gyógyítás, a jövőmondás és a nyelveken szólás jelenti a vezetők legfontosabb kegyelmi ajándékait, melyeket a jó beszédkészség, az énekesi tehetség és a vezetői készség egészít ki.

Máté István (1974) – református lelképásztor, néprajzkutató, PhD, Kolozsvár, mate.istvan74@gmail.com